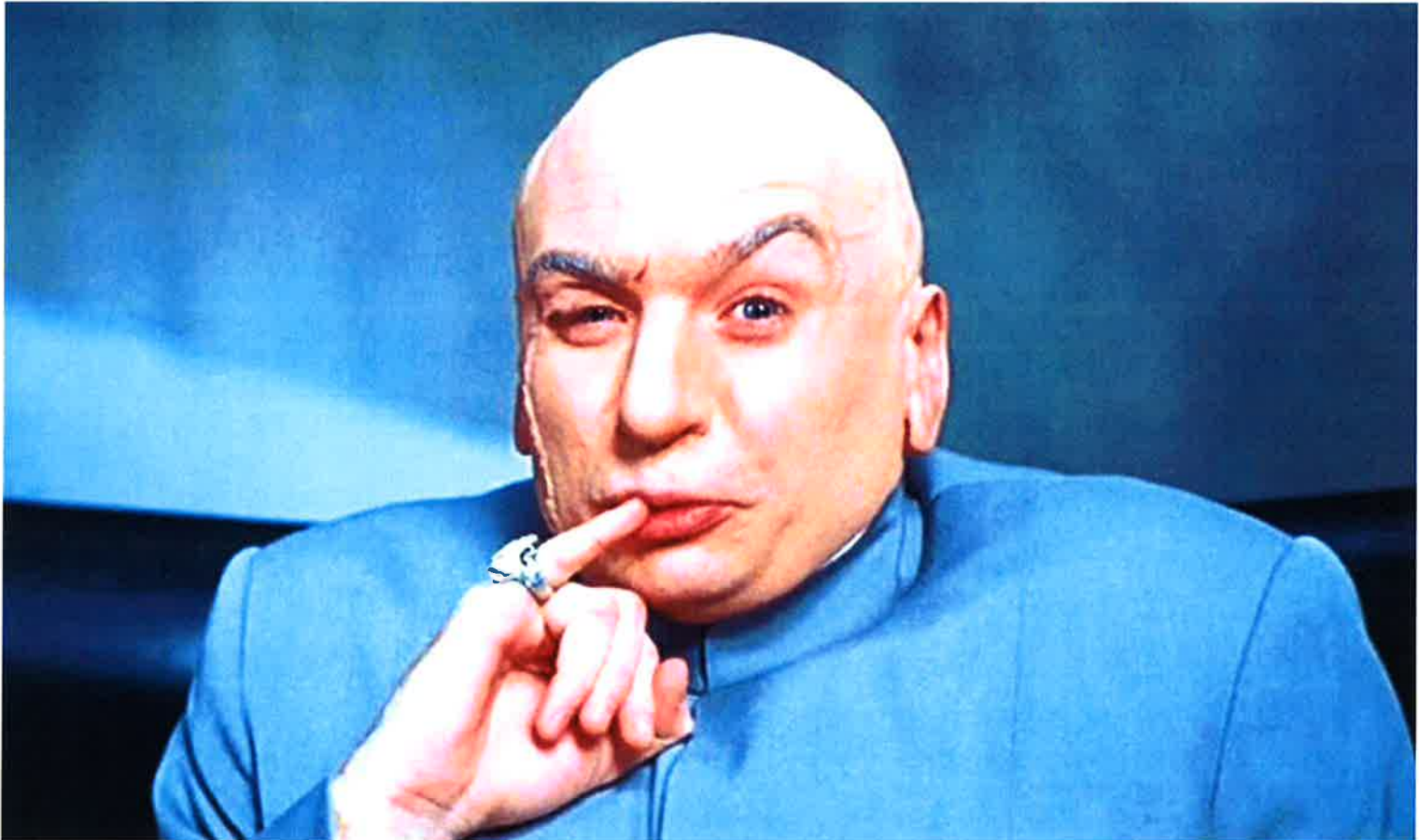

ONDSKAB

INTRODUKTION TIL DANSK A

TEKSTER

Kuschel & Sand: (Udd.) 'Ondskabens psykologi'

4 ondskabstyper fra

www.hartungs.dk/psykologi/ondskabstyper.htm

Svendsen, Lars Fr.H.: (Udd. Af) Ondskabens filosofi

Brdr. Grimm: Det uartige barn

Palle, Henrik m.fl.:Ondskaben er blevet mainstream

Kristensen, Tom: Henrettelsen

Nexø, Martinn Andersen: Lønningsdag – en idyl

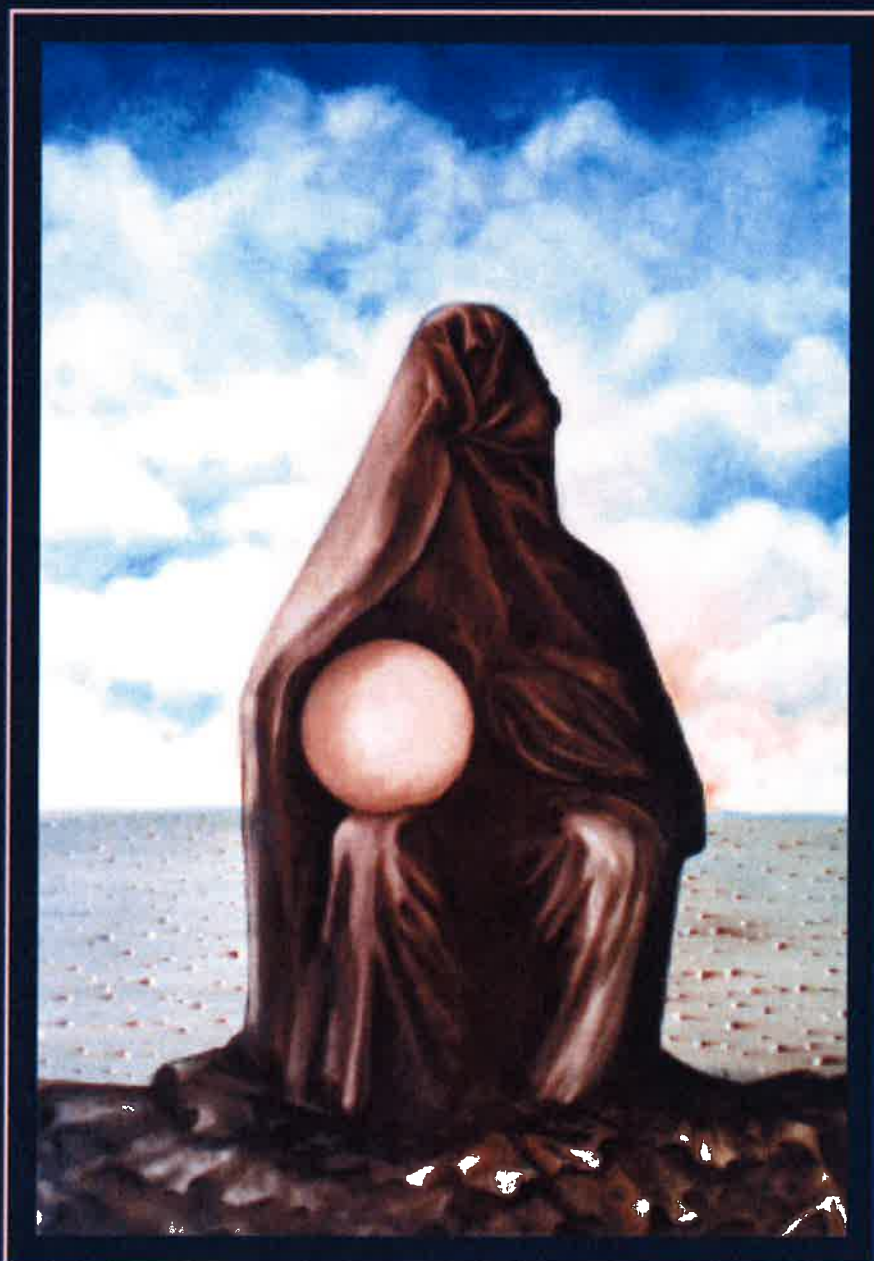
Ellis, Brett Easton: (udd. af)American Psycho

Christensen, Camilla: Spasser

Nielsen, Morten: *Skæbne* (1945)

ROLF KUSCHEL · FAEZEH ZAND
med bidrag af JAN ØBERG

ONDSKABENS PSYKOLOGI

SOCIALPSYKOLOGISKE ESSAYS

FRYDENLUND

Indledning

Forsøger man at slå ordet "ondskab" op i psykologiske ordbøger eller psykologiske encyklopædier, bliver man tit skuffet. Begrebet findes ikke som særskilt opslagsord. Ligeledes findes ordet "ondskab" heller ikke i menneskerettighedserklæringer eller konventioner om folkemord eller konventionen mod tortur. Når psykologien ikke før for få årtier siden er begyndt at interessere sig for ondskabsfuld adfærd, hænger det muligvis sammen med, at man indtil 1960'erne har betragtet ondskabsfulde handlinger som noget usædvanligt og ekstremt, der hørte ind under psykopatologien. Man havde svært ved at forestille sig, at almindelige mennesker kunne begå ekstreme, gruopvækkende handlinger og forsøgte derfor oftest at finde forklaringer i personlighedsstrukturen eller også forsøgte man at finde neurologiske forklaringer. For få år siden, da en svært bevæbnet student ved navn Whitman fra Universitetet i Texas, skød flere af sine medstuderende, åndede man først lettet op, da obduktionen havde afsløret, at Whitman havde en hjernetumor. Nu havde man fået en medicinsk forklaring på det ellers uforklarlige. Ved at klassificere det uforklarlige som en biologisk defekt, eller som resultat af afvigende personlighedsstruktur, skabes der orden i livets gang. At visse mennesker - og her taler vi om en meget lille gruppe - udfører ekstreme voldelige handlinger over for deres medmennesker som følge af fysiologiske, biologiske eller neurologiske fejlfunktioner, kan der dog ikke længere være tvivl om (Elliott, 1992).

Hvad forstås ved ondskabsfulde handlinger?

Men hvad forstår vi ved "ondskabsfulde handlinger"? Det er handlinger, der skader andre, det være sig fysisk eller psykisk. Man reducerer med andre ord ofrets eller ofrenes livskvalitet. Men det er langt fra nok til at karakterisere ondskab, for man kan skade andre mennesker uden at have til hensigt at gøre det. Derfor bliver man nødt til at tilføje, at handlingen skal være bevidst og målrettet: man skal ville skade andre. Selvom en handling kan være nok så grusom, behøver den ikke at være ond, hvis den ikke er forsætlig. Det er det bagvedliggende motiv, der er af betydning. Når man læser Villy Sørensens novelle *Blot en drenge-*

streg, hvor to brødre med en løvsav forsøger at save benet af en anden dreng, der er ved fuld bevidsthed, virker det chokerende, men er dog ikke ondskabsfuldt. For brødrene, der havde fundet en dreng på vejen med blodet dryppende fra storetåen, troede han ville få blodforgiftning, hvis ikke de hjalp ham med at få benet sat af. De ville hjælpe ham, redde ham fra døden, men kom i deres uvidenhed til at forårsage det, de ville forhindre.

Nogle forskere som Baumeister og Svendsen, der forsøger sig med at definere ondskab, mener at disse kriterier - intentionelt at skade andre - er tilstrækkelige. Baumeister (1996) mener således, at "prototypen af menneskelig ondskab involverer handlinger, der intentionelt skader andre mennesker". Lars Fr. H. Svendsen (2002), skriver: "I snæver forstand betegner ondskab menneskelige handlinger, som med overlæg er begået til skade for andre" og Waller (2002) definerer menneskelig ondskab som "menneskers forsætlige skadeforvolden af andre mennesker." I overensstemmelse med disse opfattelser mener Suhrke (2001), at: "Ondskab indebærer systematisk og intentionel vold mod individer og grupper mere på grund af det de er, end det de har gjort."

Definitioner af denne art svarer til de klassiske definitioner på aggression, der typisk siger, at "aggression er enhver form for adfærd, der udføres med det formål at gøre fortræd eller tilføje andre skade." Men er ondskabsfulde handlinger det samme som aggressive handlinger? Er det, at slå sin hustru eller barn, det samme som at udøve tortur? Kan sladder, ærekrænkelser og et knytnæveslag sidestilles med de grusomme eksperimenter tyske nazilæger udførte på levende mennesker? Er der kun en gradsforskel? Næppe. Almindelige aggressive handlinger og ondskabsfulde handlinger tilhører forskellige kategorier. Derfor må man stille yderlige kriterier for at en handling kan kaldes for ondskabsfuld. Det kræves, at handlingen ligger ud over det almindelige. Den skal være ekstrem, ualmindelig slet eller grænseoverskridende i forhold til de kulturelle og sociale værdier, der findes på det givne tidspunkt i det eksisterende miljø, hvor handlingen udføres. Ondskaben ligger i handlingens kvalitet.

Et sidste aspekt ved ondskab er, at udøveren af en ondskabsfuld handling på gerningstidspunktet ikke udviser nogen særlig form for indfølelse eller medfølelse med det eller de mennesker, det går ud over. Vedkommende mangler på gerningstidspunktet empati for sine ofre, dvs. evnen eller færdigheden til at leve sig ind i ofrets lidelser. Det er vigtigt at understrege, at det er på selve gerningstidspunktet, at udøveren af den gemene handling ikke udviser empati. For en person kan

på andre tidspunkter godt udvise empati over for andre, sådan som det f.eks. var tilfældet med Timothy McVeigh, Oklahoma bombemanden, der dræbte 168 tilfældige mennesker, heriblandt mange vuggestuebørn. Manglende empati kan også være situationsafhængig. Gerningsmanden kan f. eks. i en bestemt social sammenhæng være yderst indlevende i andre menneskers ve og vel og i en anden sammenhæng være totalt afstumpet over for andres lidelser. Det så man bl.a. hos torturbøddler under juntastyret i Grækenland, hvor en af de mest berygtede torturbøddler om aftenen var den mest hengivne familiefar over for sine børn. Det virkede nærmest som om vedkommende og andre af hans kollegaer kunne trykke på empatiens pauseknop - afhængig af hvilken social rolle de befandt sig i.

Forsøgsvist kan man afgrænse ondskabsfulde handlinger som dem, der i deres karakter er ekstreme og grænseoverskridende ud fra den kulturelle og sociale kontekst, hvori de optræder og hvis formål det er, at reducere andres livskvalitet (fysisk og/eller psykisk) og som på gerningstidspunktet udføres uden medfølelse (empati) for dem det går ud over.

Når diskussionen falder på ondskabsfulde begivenheder er det ikke ualmindeligt, at nogen beskriver det skete som umenneskeligt. Men er der virkelig tale om, at disse handlinger er umenneskelige, forstået på den måde, at det er noget der er mennesket fremmed? Svaret er negativt, for ondskab er desværre alt for menneskeligt. Blandt levende organismer er der næppe nogen art, der har udviklet en sådan fantasi-rigdom som mennesket, hvad angår grusomheder rettet mod egen art. Så vidt vi ved, findes der ikke ondskab i dyreriget. Dyrene jager, nedlægger deres bytte og fortærer det bagefter. Men de torturerer ikke.

Ondskab eksisterer ikke i et socialt tomrum. Den må altid forstås og vurderes ud fra de fremherskende sociale værdier eller ideologier, der findes i et givet socialt miljø på det pågældende tidspunkt. Ondskab udføres - mærkelig nok - altid af "de andre". Det er yderst sjældent at en person, gruppe eller stat erkender at det er dem selv, der har iværksat det onde. Selv i situationer, hvor der foreligger uimodsigelige argumenter, vil en stat nødtigt indrømme handlingernes grusomhed. Den dag i dag har f.eks. den japanske regering endnu ikke erkendt, at den under 2. Verdenskrig tvangsmæssigt bortførte mellem 100.000 og 200.000 koreanske kvinder, der skulle tjene som de japanske soldaters glædespiger.

Der er ikke altid enighed om, hvorvidt en handling er ond eller ej. Handlinger opleves og forstås forskelligt af dem, der udfører handlingen og dem, det går ud over. Det, der af den ene part betragtes og

vurderes som ondskabsfuldt, kan af den anden part bedømmes som retfærdighed. Da engelske Royal Air Force maskiner i 1945 rettede et velplanlagt angreb mod Shellhuset i København, hvor man vidste, at mange Gestapofolk opholdt sig og man ved angrebet dræbte godt 100 tyskere for at redde 18 modstandsfolk, havde Gestapo og Frihedskæmperne utvivlsomt forskellig opfattelse af én og samme situation. I en mere aktuel sammenhæng kunne man nævne, at angrebet på World Trade Center den 11. september 2001 blev opfattet forskelligt af Osama bin Laden og hans folk og af præsident George W. Bush og den vestlige verden. For førstnævnte var det et heltmodigt angreb mod den despotiske, gudløse vestlige verden, og for den anden var det et ondskabsfuldt angreb mod demokrati og frihed. Handlinger er også indlejret i en historisk sammenhæng. Handlinger, der på et givet tidspunkt anses for nærmest heltmodige, vil i andre tidsperioder blive opfattet som grusomme.

Ondskabens mange ansigter

Når først man begynder at rette sin opmærksomhed mod ondskaben, vil man hurtigt opdage, at rækken af ondskabsfulde handlinger tilsyneladende er endeløs. For det er ikke kun enkeltpersoner, men også private organisationer såvel som nationalstater, der står bag ondskabsfuldhederne. I hurtig rækkefølge kan man nævne: mænd der hensynsløst tæver deres hustruer/børn; HIV-smittede personer, der dyrker usikker sex; mænd, der begår voldtægt eller incest og pæderaster, der torturerer børn for at opnå egen seksuel tilfredsstillelse. I alle disse tilfælde ødelægges ofrets liv for bestandig, som man bl.a. kan læse om i Kristian Ditlev Jensens bevægende bog *Det bliver sagt* (2001). I denne bog giver forfatteren en rystende beskrivelse af de psykiske mareridt, han i årtier har lidt under, efter at han i 3 år har været udsat for en pædofil mands vederstyggeligheder. Ondskabens grimme ansigt stikker også frem, når organisationer bortfører og sælger unge kvinder og børn som sexslaver, eller når ekstreme sekter af forskellig observans med udspekulerede metoder lokker unge mennesker ind i deres organisation for siden hen at udnytte dem økonomisk eller seksuelt. Af statsstøttet ondskab kan nævnes den stadigvæk meget udbredte tortur, der ikke blot forekommer i fjerne, diktatoriske lande, men også i vore nabolande. Dertil kommer terrorismen, hvis aktiviteter ofte får tilført økonomiske midler fra andre lande, som da amerikanerne støt-

tede mujahedinerne i Pakistan med henblik på at omstyrte det kommunistiske marionetstyre i Afghanistan.

"Vi er trods alt fremmede"

Den individuelle ondskab går fra det, man kunne kalde for den lille, dagligdags ondskab til planlagt, kynisk og udspekuleret ondskab. Når en dansk skolelærer, hvis tolerance over for børns støjende adfærd er nedslidt, til en urolig, mørklødet dreng siger: "Du - bin Laden - her i Danmark opfører vi os ikke på den måde i skolen" (TLS, 2000), fratager han drengen livsglæde og selvfølelse. Læreren sætter en etikette på drengen, stempler ham som en person, der ikke er noget værd. At sammenligne drengens støjende adfærd med terroristers afskyelige handlinger er virkelig ondt. En sådan bemærkning brænder sig fast i elevens hukommelse og reducerer hans selvværd. "Mange børn med minoritetsbaggrund vokser op med et selvbillede som andenrangs eller uønsket. Det kommer til at præge hele deres funktion fremover", siger en skolepsykolog. "Danskerne er onde, lyder nogle af børnenes egen forklaring" (Eiby, 2002).

Usbekiske babyer på kødkroge

Det er utroligt, hvad mennesker kan finde på at gøre i deres foragt over for andre. Når man læser om, at dræbte babyer strænges op på kødkroge i en slagterforretning, kan man kun undre sig over, om der dog ingen grænser findes for menneskets opfindsomhed. For er spædbørn ikke noget af det smukkeste og fineste kunstværk, der nogensinde er skabt? Baggrunden for denne rædselsvækkende handling var nogle væbnede overfald mellem usbekistanere og kirgisistanere. I 1990 gjorde befolkningen i grænseområdet mellem Usbekistan og Kirgisistan oprør. De var utilfredse med de voldsomt stigende madpriser og en arbejdsløshed, der havde sneget sig op på 23%. Under opstanden mistede flere tusinde mennesker livet. Hadet mellem de to befolkningsgrupper, der hver især beskyldte hinanden for at være ansvarlige for den truende livssituation i området, var så stor, at man efterfølgende på en videooptagelse kunne se, hvorledes døde usbekiske babyer hang på kødkroge i en slagterforretning. Om kroppene var hængt et skilt med påskriften: "Hvad koster usbekistansk kød?" (Morgan, 1990). Selvom ondskab ikke kan gradbøjes, så må man sige, at disse eksempler er udtryk for en uhyggelig form for udspekuleret ondskab.

Under krig forekommer mange former for ondskab, såvel fysisk som psykisk. Fjenden umenneskeliggøres. Den betragtes ikke som be-

stående af mennesker, men som noget der mere er at ligne med kryb og derfor skal uskadeliggøres. Denne holdning kan afstedkomme de frygteligste ting, som da soldater i 1864 konkurrerede om hvem der kunne ramme et 3 årigt indianerbarn, der forsøgte at følge efter sine flygtende forældre (Baumeister, 1996), eller da tyske soldater i 1942 med koldt blod skød spædbørn (Moore, 2000). Den menneskelige ondskabs grusomhed fremtræder særlig stærk, når man ser på alle de torturmetoder, mennesket i historiens løb har udviklet til at pine sine medmennesker med. I Argentina f.eks. satte torturbødlerne en slange op i en mands endetarm eller en kvindes skede. I slangen, der var lukket til i den ene ende, havde man sat en sulten rotte. Da slangen var lukket til i den ene ende, kunne rotten kun komme fri ved at gnave sig gennem personens krop (Staub, 1989).

Foragt for andre mennesker kan også udtrykkes på en fysisk mindre smertefuld måde. Christopher Browning fortæller i sin bog *Ordinary Men*, hvorledes en major Weis under 2. Verdenskrig, efter indtagelse af byen Bialystok i Polen, beordrede sine mænd til at gennemsøge byens jødiske kvarter og pågribe alle jødiske mænd, som på vej til markedspladsen blev ydmyget, hånet og slået. Nogle fik brændt deres skæg af, enkelte blev skudt. Da nogle jødiske ledere senere opsøgte general Pflugeil, lagde de sig på knæ foran ham og tiggede om beskyttelse. En soldat åbnede sin gylp og urinerede på de knælende jøder, mens generalen så den anden vej. Man behøver ikke at være psykoanalytiker for at forstå symbolikken i denne handling.

Kulturelle variationer i ondskabsopfattelsen

Der findes store kulturelle forskelle med hensyn til hvad man anser for at være ondt. Dette er for eksempel tilfældet ved de æresdrab, vi i den senere tid har været vidne til i Skandinavien. Hvis handlingen var blevet begået i drabsmandens hjemland, ville den blive set på med respekt. Men nu, hvor den er blevet begået i Danmark, hvor vi har helt andre værdier, bliver den samme handling betragtet med afsky. Det samme er tilfældet, når en familiefar bortfører sin gravide datter til sit hjemland og tvinger hende til abort, selvom pigen havde ønsket at få barnet (se eksempel 1).

Eksempel 1: Kultursammenstød - en skæbneskildring

Nadijes familie kommer fra Makedonien. Da hun var 6 år kom hun til Danmark, hvor hendes far havde fået arbejde. Efter at faderen igennem mange år havde pisket hende og hendes lillebror med en el-ledning, gjorde hun oprør. Som 17-årig flygtede hun hjemmefra og levede i skjul. Hun fik en dansk kæreste, som hun blev gravid med. De glædede sig til at få barnet og danne en ordentlig familie. Mens hun var gravid blev hun lokket i en fælde. Moderen ringede til hende og fortalte, at faderen var bortrejst og at hun kunne komme til middag og se sin mor og lillesøster, som hun savnede meget. Faderen, som i virkeligheden ikke var bortrejst, dukkede pludselig op og bortførte hende til Makedonien. Her tvang hendes familie hende til at få abort. Om hele denne grusomme og ondskabsfulde situation beretter Nadije: "Jeg mærkede barnet i min mave. Jeg havde før kunnet blive lidt småirriteret, når barnet sparkede, lige inden jeg skulle sove, men nu tænkte jeg: 'Spark bare. Spark alt det, du vil. Måske er det sidste gang, jeg mærker dig.' Jeg lagde mig på sengen med hånden på min mave og græd. Dagen efter kørte de mig igen på hospitalet. Min tante fortalte mig, at de var blevet enige med lægerne. For 5000 D-mark ville de fjerne barnet. 'Du bliver glad for det,' sagde hun. 'Vi gør det for din skyld.' Hun gik med mig ind. Jeg blev anbragt i et værelse og fik en hvid skjorte på.... Der kom en læge mere, de sagde ikke noget, de forklarede ingenting. Det behøvede de heller ikke. Jeg vidste, at når de tog fostervandet, var det for at sætte fødslen i gang. Jeg lå bare og bad til, at barnet ville være i live, når det blev født. Min lillesøster blev født, da hun var syv måneder gammel. Måske kunne mit barn også overleve. De ville vel ikke slå et levende barn ihjel? Lægen stak et langt, tyndt instrument op i mig og drejede det rundt. Det gjorde utrolig ondt, men jeg skreg ikke. Jeg sagde ikke en lyd.... Jeg ved ikke, hvornår jeg holdt op med at mærke liv. Han døde ikke med det samme, men han døde i løbet af de tre dage, jeg var på privathospitalet. Men jeg registrerede det ikke. Jeg ville ikke have, at han skulle være død. Jeg ville ikke tænke tanken.... Den tredje dag kørte de mig ind i et andet værelse. Jeg fik en slange ned gennem næsen og blev bedøvet. Da jeg vågnede, råbte jeg: 'Hvor er han? Jeg vil se ham?' 'Det er der endnu,' sagde min tante vredt. 'Det passer ikke' råbte jeg. 'Vis mig barnet.' De kørte mig hen til en scanner. 'Det er der' sagde lægen. 'Det er der endnu, men kan du ikke se, at hjertet er holdt op med at slå? Barnet er dødt. Vi kan bare ikke få det ud.' De kørte mig tilbage til mit værelse og satte drop i mig.

Jeg kæmpede imod. De stak kanyler i mine ben, men jeg skreg og hev kanylerne ud. 'Vi bliver nødt til at give dig væske,' sagde lægen. Hvis ikke du får noget væske, dør du.' 'Jeg er ligeglad' sagde jeg. 'Lad mig dø.' Så bandt de mig til sengen... De kørte mig ind på en operationsstue, jeg fik en slange i næsen og en maske for ansigtet. Mere husker jeg ikke. Jeg vågnede op på en stue. Jeg lagde hånden på min mave. Barnet var der ikke længere" (Osmani, 2000).

Selv om pigens far sikkert har være udsat for et stort pres fra sit kulturelle bagland i Makedonien, så er bortførelse og tvangsaborter totalt uacceptabelt i Danmark, hvor vi har andre opfattelser af menneskeværd. Det vækker væmmelse og foragt i Danmark, fordi der ikke blot er tale om frihedsberøvelse, men også fordi der udvises tvang og brutalitet over for en kvinde, der bor i et land, hvor man som myndig person selv kan bestemme over sit eget liv. Nadijes far havde ingen medfølelse med sin datter, hendes kærlighed og glæden ved den forestående fødsel. Hans bortførelse af datteren og den efterfølgende, brutale tvangsabort må ud fra en dansk kulturel kontekst uomtvistelig betegnes som ondskabsfuld. Nogle vil hævde, at vi må kunne forstå faderens handling måde og forstå, at han kun gjorde, hvad der krævedes af ham ud fra hans egen kulturelle baggrund, nemlig at opretholde familiens ære. Men her er det vigtigt at understrege, at en ting er at forstå et fænomens kulturelle baggrund, en anden er at acceptere det.

Bortførelsen af Nadije og tvangsaborten er desværre ikke noget enkeltfænomen. Både i Danmark og Sverige har man i de senere år været vidne til, at kvinder, der forsøger at integrere sig i deres nye hjemlande, udsættes for utrolig stort pres fra deres familie og slægt til at leve i overensstemmelse med deres traditionelle normer. Gør de ikke det, vil de i nogle tilfælde blive dræbt, sådan som det var tilfældet med Fadime Sahindal i Sverige (Wikan, 2003) og Sonay Ashraf Ahmad Mohammad i Danmark. Men drab - de såkaldte æresdrab - er ikke den sidste udvej en familie har over for børn, som de mener bringer familiens ære i fare. De kan udstøde og bortvise æreskrænkeren eller sende vedkommende i eksil. Herved kan skammen, der har hvilet over familien, fjernes og familiens ære blive genoprettet. Uanset hvilket pres de respektive familier har været udsat for fra deres hjemlige bagland, så er og forbliver drab af ens egne børn mord og kan ikke accepteres. De, som kommer fra samfund, hvor æresdrab stadigvæk praktiseres, må benytte sig af de alternative former for konfliktløsning, der står til deres rådighed.

Ondskab medfødt eller tillært?

Igennem århundreder har filosoffer, teologer og andre videnskabsfolk forsøgt at finde rødderne til menneskets ondskab. Da disse diskussioner er blevet grundig belyst af andre forfattere (Thielst, 1993; Svendsen, 2002), skal de ikke gentages her. Derimod vil nogle få ord om, hvordan man inden for psykologien har behandlet dette problem, være på sin plads. En af dem, der mente, at ondskab var noget mennesket iboende var psykoanalytikeren Sigmund Freud. Han mente, at mennesket fra naturens hånd er en forfærdelig brutal skabning. Efter 1. Verdenskrig var Freud meget chokeret over at høre om de grusomheder, der havde fundet sted på og uden for slagmarken. I 1915 skriver han, at mennesket fra naturens hånd var ond, hvorfor der ikke findes meget håb forude: "I virkeligheden" skriver han, "findes der ingen udryddelse af det onde". Det moderne menneskes rødder kan, ifølge Freud, spores langt tilbage i tiden. Efter at have foretaget det han kalder for "omhyggelige undersøgelser" (han angiver dog ikke hvilke undersøgelser han har foretaget), var vore forfædre grusomme og lidenskabelige væsner: "[Urmennesket] oplevede sin næstes død som retfærdig, det oplevedes af ham som en tilintetgørelse af det forhadte, og urmennesket havde ingen betænkeligheder ved selv af fremkalde denne (døden). Han var sikkert et meget lidenskabeligt væsen, mere grusomt og ondartet end andre dyr. Han dræbte gerne og gjorde det som en selvfølge" (Freud, 1915). Og videre siger Freud: "Skal man dømmes efter vore ubevidste ønskers tilskyndelser, er selv det nuværende menneske, på samme måde som urmennesket, en morderisk rotte".

Hvorfra Freud har sin idé om mennesket som en "morderisk rotte" er ikke oplyst. Det er rystende at se, hvorledes Freud totalt overser samarbejdet og dets betydning for udvikling, overlevelse m.m. Hvis mennesket havde været et så destruktivt individ, som Freud fremstiller det, ville der ikke være mennesker til i dag. Menneskets udvikling sker ikke gennem arts-specifik drab, men derimod gennem oprettelse af institutioner, der hindrer drab. Men Freud havde et meget dystert syn på menneskeheden. Han havde svært ved at tro på det gode i mennesket. I et brev til Einstein skriver han f.eks.: "I lykkelige egne af verdenen, hvor naturen i rigelige mængder stiller alt til rådighed som mennesket har brug for, skal der findes stammer, hvis liv forløber i fordragelighed og hos hvem tvang og aggression er ukendt. Jeg kan næppe tro på det, men ville gerne vide mere om disse lykkelige mennesker" (Einstein & Freud, 1972).

Det synspunkt, at mennesket er født ondt holdt sig helt op til slutningen af det forrige århundrede. Denne idé blev blandt andet udbredt i populærpsykologiske bøger skrevet af humanetologer som Konrad Lorenz (1970) og Desmond Morris (1986). Men også psykologer som Anthony Storr (1969) hævdede, at mennesket fra fødslen er udstyret med et drabs- eller aggressionsinstinkt, som det ikke kan flygte fra. Disse instinkter, hævdes det, har mennesket medbragt fra sin dyriske fortid. I dag er der ikke mange, der længere forsvare ideen om, at mennesket er underlagt sådanne instinkter.

I modsætning til den opfattelse, at mennesket fra naturens hånd er ondt, står den opfattelse, at mennesket fra fødslen hverken er godt eller ondt. Det er først igennem opvæksten, det lærer at handle hensynsfuldt eller ondskabsfuldt. Blandt fortalere for det ikke-instinktprægede menneske, er bl.a. behaviorismens grundlægger John B. Watson (1878-1958). Han benægtede totalt, at mennesket havde instinkter. Hans efterfølger, behavioristen B. F. Skinner (1904-1990), var i sine tidligere værker helt på linje med Watson, hvad angår den menneskelige natur. Han har dog i sine senere værker erkendt, at der eksisterer visse instinkter, men han beskæftiger sig ikke med dem.

At mennesker godt kan leve i harmoni med naturen og med hinanden og at det ikke altid skal engagere sig i drab og stridigheder, dokumenteres bl.a. af den amerikanske antropolog Robert Knox Dentan (1968), som har studeret Semai-folket, der bor i den vestlige del af Malaysia. Semaierne var kendte for at undgå vold, men ikke desto mindre udviklede nogle af mændene sig i en kort periode til meget blodtørstige krigere. Det skete, efter at kommunistiske terrorister i begyndelsen af 1950'erne havde dræbt nogle semaiere. Da semaierne siden hen hjalp den malaysiske regering med at slå kommunisterne tilbage, blev de så opslugt af at dræbe, at de følte sig som besat. Som de selv udtrykte det: "Vi var berusede af blod." Efter krigen vendte de tilbage til deres eget samfund og havde i begyndelsen vanskeligheder med at tilpasse sig det fredelige samfund, de så pludselig havde forladt. Efter nogle måneder gled de dog ganske stille tilbage til deres fredfyldte tilværelse, og var absolut ikke mere ondskabsfulde end deres stamme-frænder. Men semaierne ville ikke tale om deres tid som drabsmænd. "Det er", skriver Dentan, "som om de har låst deres oplevelser inde i et vandtæt rum, langt væk fra dagliglivets rutiner." Semaierne er ikke det eneste folkeslag, der lever en fredelig og harmonisk tilværelse. Ashley Montagu udgav i 1978 en bog om, hvorledes Kung-folkene i Kalahari ørkenen i Botswana, de canadiske inuiter, fore-folket på New Guinea

og en række andre mindre grupper, faktisk har formået at skabe sig samfund, hvor forekomsten af vold og ondskab er meget begrænset. Det interessante spørgsmål er selvfølgelig, hvad det er, der gør, at mennesker i nogle samfund kan leve i harmoni med hinanden, mens de i andre samfund hele tiden ligger i strid med hinanden.

Selvom man i dag stadigvæk kan finde fortalere for, at mennesket i sin grundvold er ondskabsfuldt, henholdsvis at mennesket dybest set er født godt, så må man erkende, at en sådan opdeling i enten-eller ud fra et videnskabeligt synspunkt ikke længere er holdbart. Mennesket fødes med potentialer til at handle såvel på den ene som på den anden måde. Vi kan handle meget menneskekærligt og uegennyttigt, men også meget ondskabsfuldt. Det giver derfor ingen mening at tale om, at ondskabsfulde handlinger er umenneskelige, for de er en del af det meget omfattende handlepotentiale, mennesket er i besiddelse af. Hvad mennesket gør, er i høj grad afhængig af de værdier, der findes i det samfund eller den subkultur, hvori det vokser op eller tvinges ind i. Menneskets styrke, men også dets svaghed er, at det er meget modelerbart. Vokser mennesket op i et miljø, hvor disrespekt for andre menneskers liv er et fremtrædende moment, kan det - men behøver ikke - tilegne sig disse værdier og handle derefter. Ligeledes kan mennesket udsættes for direkte psykologisk og social påvirkning, der får dem til at udføre grusomme handlinger. Dette har man bl.a. set, når unge mennesker trænes til tortur- eller nazibøddler. Men man kan ikke blot sige, at det er de ydre omstændigheder, der er ansvarlige for individets grusomheder. Mennesket har en fri vilje og det kan sige nej - selvom det i yderste konsekvens kan koste ens eget liv.

4 typer ondskab

Den sadistiske ondskab

Den dæmoniske ondskab – at gøre ondt fordi og kun fordi det er ondt – ser man skildret i forfatteren Dostojevskijs store værk, Brødrene Karamazov. Ivan Karamazov er her anfægtet i sin kristne tro af, at uskyldige børn lider i en verden, der skulle stå under Guds herredømme. Som eksempel på uretfærdighederne nævner Ivan, at tyrkiske soldater på togt i Rusland finder et spædbarn i dets mors arme. Tyrkerne kæler med barnet og får det til at le. En tyrk retter da en pistol mod den lille, som jublende strækker armene ud for at tage pistolen. Hvorefter soldaten trykker af og smadrer barnets hoved. Dette eksempel skal Dostojevskij have hentet fra virkelige begivenheder.

Et andet eksempel, men direkte fra det virkelige liv, er den amerikanske seriemorder, Henry Lee Lucas. Han nød at fange og binde kvinder og derpå fortælle dem, at de snart skulle dø. Da skar eller klippede Lucas kvindens tæer og fingre af, én efter én, så offeret vidste, at hun ville være ødelagt for livet, selv hvis hun overlevede.

Den dæmoniske ondskab er traditionelt opfattet som den egentlige type ondskab. Men for det første mener Svendsen, at dæmonisk ondskab er et meget sjældent fænomen. Og for det andet mener han, at det slet ikke drejer sig om ondskab for ondskabens egen skyld. Der er altid noget godt blandet ind i det. Således søger nogle den sadistiske ondskab for nydelsens og æstetikens skyld, ikke mindst navngiveren til fænomenet, Marquis de Sade. Andre franske forfattere som Genet og Baudelaire (som skrev 'mordet er det kæreste af alle skønhedens smykker') forstår også ren ondskab som særligt smukt, intenst, ærligt og befriende.

Den instrumentelle ondskab

Den instrumentelle ondskab – at gøre noget ondt, velvidende at det er ondt, som redskab for at opnå noget andet og vigtigere – er langt mere udbredt end den dæmoniske ondskab. Et eksempel er Belgiens kolonipolitik i (Belgisk) Congo (Zaire). I perioden 1880-1920 omkom mere end 10 mio. congolesere som følge af belgiernes politik, som havde økonomisk vinding som motiv. Som regel ligger der egenkærlighed, egoisme, bag den instrumentelle ondskab, og det er denne slags ondskab, som den preussiske filosof Kant kaldte den mest 'radikale' – dybtliggende – menneskelige ondskab. I virkeligheden undergraver Svendsen dog selv denne type grusomhed, som vi siden vil se.

Den idealistiske ondskab

Blodigere er den idealistiske ondskab – at gøre noget ondt i troen på, at det er godt. Som eksempler på denne ondskab regner Svendsen den vestlige kirkes kætter- og hekseprocesser, terrorismen – inklusiv al-Qaeda, kommunismen og nazismen. Bare de to sidste ideologier har med deres GULag- og KZ-lejre i 1900-tallet kostet henholdsvis 100 mio og 25 mio mennesker livet.

En væsentlig drivkraft i denne type ondskab er dæmoniseringen – at ideologerne tænker i os-dem, i udbyttet-udbytter, troende-vantro/kætter, hvid-sort, arier-jøde, serber-muslim osv. "Dem", de andre, forstås sjældent som ukrænkelige mennesker, men som udyr, der kan – og

bør – dræbes for godhedens og retfærdighedens skyld. Mekanismen ses også i helt almindelig voldelig kriminalitet, hvor gerningsmanden som regel tolker offeret som noget truende og ondt, og overgrebet mod offeret som noget helt rimeligt.

Den dumme/banale ondskab

Den dumme ondskab – at gøre det onde, fordi man ikke tænker sig om og reflekterer – har givet sit store bidrag til den ideologiske ondskabs millioner af drab og overgreb. Det klassiske eksempel på den type ondskab optræder i filosofen Arendts analyse af tyskeren Eichmann – manden, der organiserede transporten af de jøder, der blev gasset under 2. Verdenskrig. Arendt beskrev Eichmann som uideologisk og ganske almindelig. Det mest påfaldende var hans overfladiskhed og mangel på refleksion.

Endnu mere påfaldende er Brownings analyse af den tyske Politibataljon 101 i samme krig. Bataljonens medlemmer var gennemsnitlige tyskere uden et udpræget jødehad, og som kunne trække sig ud af bataljonens særlige arbejde uden konsekvenser. Det gjorde de færreste dog, og i gennemsnit skød hver af bataljonens medlemmer 76 jøder og var direkte ansvarlig for 166 jøders død – også selv om de – modsat Eichmann – stod ansigt til ansigt med deres ofre. En del i bataljonen beklagede sig – over deres egen skæbne og over at måtte gøre dette ubehagelige arbejde. Men ingen beklagede sig over jødernes skæbne! Efterhånden brutaliseredes en del af bataljonen og kappedes om at skyde flest jøder. Flertallet fulgte dog bare ordrer, åbenbart fordi det var enklere at skyde end at stille sig uden for gruppen!

DET UARTIGE BARN (årstal ukendt)

(Brdr. Grimm)

Der var engang et uartigt, lille barn, som ikke ville gøre, hvad dets mor sagde. Derfor var Vorherre slet ikke glad for det, og lod det blive syg. Ingen læge kunne hjælpe det, og kort tid efter døde det. Da kisten var sat ned i graven og jorden var kastet til, så man pludselig dets lille arm stikke i vejret. Det hjalp ikke, at den blev lagt ned og jorden dækket over igen, armen kom stadig ud. Moderen måtte da selv gå ud til graven og give det et slag over armen, sådan som hun havde gjort da barnet levede. Så blev armen trukket ned under jorden og barnet havde ro i sin grav.

POLITIKEN

den levende avis

7. FEB. 2010

Ondskab er blevet mainstream

Essay. I århundreder har ondskab i kunst, film og litteratur draget og fascineret os.

ONDSKAB. the evil. das böse. Ondskaben har fået rigtig mange kunstneriske udtryk i 2000-tallet. Lars von Trier i 'Antichrist' beskæftigede sig med kvindelig seksualitet og ondskab.

AF: HENRIK PALLE, TV-REDAKTØR, BO TAO MICHAËLIS & PETER MICHAEL HORNUNG, KUNSTREDAKTØR

Ondskab er ikke noget nyt. Tænk bare på Det Gamle Testaments fortælling om Kain, der slog Abel ihjel. Eller tag slangen i Paradisets Have, der lokkede Eva til spise af Kundskabens forbudte træ.

Alligevel fylder ondskaben mere end før! For med hensyn til ondskab er alle tabuer nu kun til for at blive afskaffet.

Næsten daglig læser vi gladelig om, at Jack The Ripper er genopstået som bestialske mænd, der skænder og myrder kvinder på det grusomste.

Det er heller ikke uaktuelt, hvad sadistiske fascister engang gjorde ved deres ofre. For i en Østerbrovilla har teatergruppen Republique/Signa netop lavet en forestilling over Pier Paolo Pasolinis ondeste og mest sadistiske film 'Salò – 120 dage i Sodoma'.

Ikke engang den ultimative ondskab – jødeudryddelserne under Anden Verdenskrig – er passé. For med guldplomber fra holocaustofrenes tænder har kunstneren Marco Evaristti bygget en minimodel af kz-lejren Auschwitz-Birkenau og dermed pustet nyt liv i diskussionen om, hvad kunst kan tillade sig for at tilfredsstille publikums stigende nysgerrighed.

Den forbudte frugt

Men lad os begynde med begyndelsen. I den såkaldt mørke middelalder virkede ondskaben i en højere sags tjeneste, nemlig godhedens. Den var det djævelske redskab, som kirken truede alle med, hvis de ikke var tilstrækkelig fromme.

Senere fik ondskaben andre arbejdsgivere, og i dag er den ikke længere et skræmmebillede. Den er blevet et fascinationsobjekt. Den har fået sit helt eget formål.

Den fascinerer og fastholder og er blevet en blodrød skummende bølge i tidens store hav af underholdningstilbud.

Hvorfor? Fordi ondskabens fundamentale figur lukrerer på vores nysgerrighed. Den repræsenterer grænseoverskridelsen, det forbudte. Den er stadig som en frugt fra Kundskabens træ, og den smager tilsyneladende bedre end nogensinde.

Den kan stadig få nogen til at gøre alt det, de ikke må, hvad enten det er at have sex med naboens kone, snyde en gammel blind enke for hendes sidste sparepenge eller begå hadeforbrydelser over for minoriteter.

Frank Hvam

Ondskaben har ingen alder. Men på det seneste har den fået vokseværk og kommer nu til os i alle

størrelser og variationer. Ondskab i småtingsafdelingen har aldrig haft noget stort publikum. Men der kan være undtagelser.

For i passende doser kan den være fornøjelig, fordi den er så menneskelig. Det kan man se i Casper Christensen og Frank Hvams 'Klovn': Tv-serien handler om to mænd, der ikke har det spor godt med De Ti Bud: De har andre guder (mammon), de begærer deres næstes ejendom, de begår hor (hvis ellers de kan slippe af sted med det), de bærer falsk vidnesbyrd, det vil sige lyver, og de respekterer heller ikke rigtig deres forældre – for nu bare at tage et par bud.

De repræsenterer en postmoderne ondskab, hvor det onde er, at deres overskridelse er helt integreret i deres levevis – og de er for så vidt succesfulde. Man kan sige, at 'Klovn' skildrer ondskaben i kulturen, for nu at henvise til gamle Sigmund Freud.

Lad den rette komme ind

Men for at være rigtig ond kræves der magt, og det er den store magtfulde ondskab, der optager os mest. Ellers ville vi ikke blive ved med at læse tykke biografier om Adolf Hitler, Heinrich Himmler og Josef Stalin. Vi vil så gerne forstå, hvordan så megen ondskab dog kan opstå og blive til kød og blod.

ONDSKAB. 'Klovn' viser den på tv som nærmest fornøjelig og menneskelig

Der findes dog formildende omstændigheder, selv for ondskab. Den kan legitimeres og er ofte blevet det i kulturens

verden. For når ondskab bliver nødvendigt for at overleve – blandt anden ondskab – er den svær at dømme ude.

Er det moderne ondskab at se en far slå drenge ihjel, ja slagte dem, for at skaffe blod til sin tørstige vampyrdatter? Og vi taler vel at mærke ikke om Transsylvanien eller London *by night*, men om en tilsneet svensk soveby.

Det var en sådan en ondskab, vi oplevede i den svenske instruktør Tomas Alfredsons bloddryppende film 'Lad den rette komme ind'.

**”Ondskaben har ingen alder. Men på det seneste har den fået vokseværk og kommer nu til os i alle størrelser
Ondskaben er simpelthen blevet mainstream”**

Perverteret tak for sidst

Er det moderne ondskab at se en pige sætte ild til sin far, fordi han har været satans styg ved mor? For det så vi jo, endda flere gange, i Millenniumtrilogien af en anden svensker, Stieg Larsson.

Eller er det moderne ondskab, når en kvinde har sex med sin mand og i selve nydelsens ypperste øjeblik bliver årsag til, at hendes barn falder ud ad vinduet og mister livet? For sådan begyndte Lars von Triers nyeste kultfilm 'Antichrist'.

Ondskab kan også være en betinget refleks, et nødvendigt svar på særlig graverende omstændigheder, en perverteret tak for sidst. Og derved får den sin berettigelse i et samfund, hvor systemet ofte svigter og retfærdigheden ikke altid sker fyldest, medmindre man – som Lisbeth Salander i Stieg Larssons bøger – selv påtager sig rollen som hævnens engel.

I Skandinavien har selvtægt altid været forbudt, såvel legalt som mentalt. For ved selvtægt sætter individet sig ud over alle regler. Selv en nok så uretfærdigt behandlet borger har værsago at følge landets love. Men kun indtil han er blevet tilstrækkelig provokeret.

Den problematik er der drejet mange film over. Det begyndte med amerikanske mainstreamfilm som 'Dirty Harry' og fortsatte med 'En mand ser rødt' i 70'erne. Genren, de såkaldte vigilantefilm, blev i starten udskreget som fascistoide og farlige på grund af den såkaldte helt overlagte ondskab, som de repræsenterede:

At hovedpersonen i en film kunne miste tålmodigheden og tage loven i egen hånd repræsenterede noget klart antidemokratisk. Set med ordensmagts briller kom genren til at stå som en trussel mod den vestlige civilisations helt grundlæggende politisk-juridiske spilleregler.

Og over tredive år efter sit gennembrud er genren stadig lige så kritiseret og udskældt, som den er elsket for sin katarsisvirkning. For når en kynisk massemand er frikendt ved domstolene på grund af bevisets stilling eller noget andet juridisk hokusfokus, er det nu engang enormt befriende, at nogen alligevel gider blæse ham til støvregn.

Ondskab under den pæne overflade

Den franske film 'Irréversible' af Gaspar Noé har vendt hævn om. Først ser vi voldtægtsmanden blive brutalt slået ihjel med en brandslukker. Men årsagen til drabet og ondskaben får vi først i midten af filmen som en otte minutter lang anal voldtægtsscene.

Ikke kun bliver kvinden (Monica Bellucci) skændet bestialsk, men hun får også sine klassisk smukke ansigtstræk slået til sildesalat.

Pointen er netop at demaskere selvtægten ud fra filmens dekonstruktion af den aristoteliske trekant med en begyndelse, en midte og en slutning i kronologisk forløb med forløsning til katarsis og pointe.

Til gengæld kan man pege på østrigeren Michael Hanekes film om ondskab, 'Pianisten', 'Funny Games' og senest 'Det hvide bånd', som lader det onde stå tilbage sort og smerteligt på det hvide lærred.

Disse film er eksempler på, at ondskaben også hviler trygt og godt i såkaldt pæne og civiliserede, ja, endog intellektuelle europæere, men er betingelserne til stede, stikker den sit hæslige hoved frem.

Det samme kan også siges om de fleste af Lars von Triers film. Ikke mindst hans seneste, 'Antichrist', som bag den banale gyserskabelon beskæftiger sig med seksualiteten som en trussel mod den maskuline civilisations egen selvforståelse.

Den postmoderne gyser, hvor syndefaldet fører til død og undergang, er en dæmonisering af kvindelig seksualitet set med maskuline øjne: Kvinder som seksuelt og aktivt udfarende væsener forrykker en sexistisk balance.

Hannibal the Cannibal fra 'Ondskabens øjne' repræsenterer en potenseret ondskab, fordi han på den ene side har en række kompetencer, som man sædvanligvis værdsætter. Han er belæst, kunstnerisk begavet, intellektuel og intelligent.

Men desværre for helhedsindtrykket er han også en passioneret lystdræber og seriemorder. Langt ude er han i familie med Patrick Bateman i Bret Easton Ellis' nu klassiske 1990'er-roman 'American Psycho', en bog som på mere skematisk vis skildrer det forhold, at det onde sagtens kan fremtræde både pænt og nydeligt på overfladen, selv om medaljen skjuler et orgie af modbydelighed, perversion og utæmnet lyst.

I 1990'erne blev seriemorderen i det hele taget dyrket som en heltefigur på trods af socialkarakterens helt indlysende anticivilisatoriske verdensanskuelse.

Men det heroiske ved netop de fiktive seriemordere som kannibalen Hannibal, überyuppien Patrick Bateman og den postmoderne udgave af Bonnie og Clyde, Mickey og Mallory, fra Oliver Stones 'Natural Born Killers' fandt publikum vel sagtens i den ekstremt radikaliserede individualisme, som disse figurer repræsenterede og udtrykte.

Veje til ondskab

Men der er også skildringer af ondskab, som forsøger at analysere den frem af særlige historiske og sociologiske omstændigheder. Det vil sige at se den som et fysisk fænomen skabt af omstændigheder, som hverken er metafysiske eller religiøse, som om en særlig iboende ondskab hører hjemme i en speciel maskulin og patriarkalsk kulturkreds.

Det kan være måden at opdrage drenge på, så de bliver til 'rigtige' mænd ud fra den tyske filosof Nietzsches devise: det, der ikke slår dig ihjel, gør dig stærkere. Metoden blev praktiseret i den spartanske opdragelse af overklassedrenge, som vi mestendels forbandt med kostskoleungdom i Storbritannien og omegn.

Eller i svenske Jan Guillous selvbiografiske roman 'Ondskaben' fra 1981 – senere gjort til en Oscarnomineret film – demonstrerer, hvordan såkaldt kammeratopdragelse korrumpere unge mennesker og kolporterer ondskab.

Pædagogisk censur

Bør man være bekymret og ængstelig for denne udvikling og over ungdommens ukritiske og enfoldige annæmmelse af al den ondskab? Skal man måske kalde alle pædagoger af gårde for at bede om etisk anstændighed og politisk korrekthed?

Sådan gik det i 1950'erne med tegneserier og splatterfilm. Over for alt, hvad der lignede ondskab i populærkulturen og popkunsten, havde den pædagogiske censur næsten lige så megen magt, som den havde agt. Men standse ondskaben – eller gøre den umoderne – kunne den ikke.

Set i kunsthistoriens store hulspejl er det onde ingen nyhed. Det at nogen gjorde noget ondt ved andre, er blevet skildret utallige gange og temmelig minutiøst, især i fortiden.

EVIL. Lisbeth Salander gør i Stieg Larssons bøger selv op med ondskaben.

Ondskabens bibelske formål

Både Kristus og alle kristne martyrer er kommet frygteligt af dage – det er derfor, at de er martyrer, og deres sidste lidelsesfulde timer på denne jord er blev udpenslet af talløse kunstnere.

Kristus blev bundet til en søjle og pint, før han blev sømmet fast til korset på Golgata, Johannes Døberen fik hovedet hugget af, Paulus blev korsfæstet med sit hoved nedad, Sebastian fik sin krop gennemboret af pile, mens Laurentius blev stegt over sagte ild etc.

Men al denne ondskab udløste en belønning: for uden lidelse ingen helgenkåring. Endnu længere tilbage – i middelalderen – var ondskaben ligefrem personificeret og havde sine faste opgaver. Den kom i Djævelens skikkelse, og dens formål var at skræmme os til et bedre liv.

Abstrakt kunst er mindre ond

Men da religionen tabte terræn og mistede noget af sin ret til at holde menneskene på dydens smalle vej, kunne ondskaben heller ikke mere optræde som et meningsfuldt instrument i Guds og godhedens tjeneste.

Det onde blev ikke længere betragtet som noget, der var indstiftet for at fremme sin egen modsætning. Den var heller ikke mere at finde på sine gamle tilholdssteder, som i billedkunsten for eksempel.

Det er nemlig umuligt at tale om eksempelvis et blåt eller grønt nonfigurativt billede, der er ondt. Det, ondskaben går ud over, må i sagens natur altid være figurativt, det skal vise eller fremvise noget levende, man kan identificere sig med.

Noget af det eklatant mere onde i dansk kunst siden 1980'erne har været Michael Kviums malerier og Christian Lemmerz' og Marco Evaristtis skulpturer.

Da Kvium kom frem i start-80'erne, skildrede han et lastefuldt borgerskab i færd med at foretage sig unævnelige ting over for deres børn. Hans skaldede eksistenser er oftest mænd, man nødtigt betror opsynet med en skoleklasse.

I en definition af begrebet er det vanskeligt, men nødvendigt at skelne mellem 'det onde' og 'det ulækre'.

Ondskaben er 'back in town'

Meget nyere kunst tager gerne appetitten, i takt med at den tager pulsen på tidens dunkle lyster. I installationen 'Burn Out. Brændt børnehave' fra 1994 satte Jes Brinch og Henrik Plenge Jacobsen fokus på det værste, der var hændt børn siden barnemordet i Betlehem.

Den vakte forargelse dengang. Siden har det krævet udstoppede hundehvalpe, sammensyede grise eller fisk i en elektrisk blender at opnå effekter, der kunne tages til indtægt for kunstens behov for ond provokation.

I hvert fald synes der at være sket et mentalt paradigmeskift i holdningen til det onde efter 11. september 2001. Ondskaben er *back in town*, bogstavelig talt med billederne af Twin Towers i New York, der rammes af to kaprede fly.

Ondskaben er mainstream

Ondskaben er i højeste grad nuværende og nærværende på denne side af årtusindskiftet, og endda helt ind i kernen af vores eget samfund. I kølvandet på terrorangrebet hin septemberdag har

Danmark engageret sig i en krig, om hvilken vi i dag ved, at den bruger tortur og andre beskidte og brutale tricks, naturligvis for at bekæmpe ondskaben hos de andre.

Samtidig er vi en del af noget, som de andre, fjenden ude i bjergene eller i skjul i ørkenen, kalder for det onde. Det ser vi, hver gang en død dansk soldat kommer hjem i sin stålkiste.

Vi sørger for en stund. Men for at overleve og komme videre er vi snart tilbage til en overbærende og ironisk distance til skadefryden i 'Klovn' og 'X Factor'. Ondskaben er simpelthen blevet mainstream. Så gør det ondt? Kun når vi griner.

HENRETTELSEN

TOM KRISTENSEN

Se, bøddlen renser tredje gang
sit sværd for blod og fugt,
og trende røde flammer står
på kluden, han har brugt;
men jeg er hovedløs og død,
når sjette gang en flammes glød
slår ud, slår ud
på bøddlens klud.

Vi knæler ned, vi tyve mand,
med hovedet strakt frem,
og jeg skal se det blanke sværd
slå hovedet af fem;
men sjette gang, men sjette gang,
når tiden bliver dødsens lang,
er øjet i,
er alt forbi.

Nu pudser bøddlen fjerde gang
sit sværd med samme klud,
mens nummer fire ramler om,
og blodet pøser ud,
og bøddlen træder ganske nær;
jeg skelner hæftet på hans sværd,
et dragesving
på hæftets ring.

Så drejer jeg mit hoved lidt
og ser ham true stor og grå
med raget skal og nøgen pisk
mod himlen som er blå.
Jeg ser hvert enkelt hår, der gror,
i bødelens bryn og næsebor.
Jeg ser og ser
nu mer og mer.

Nu renser bødelen femte gang
sit sværd for fugt og blod,
og hovedet af nummer fem
er standset ved hans fod;
men tiden er så evigt lang
til sjette gang, til sjette gang.
Jeg tror ej mer,
at noget sker.

Er verden gået helt i stå?
Er sværdet fuld af fugt?
Skal bødlen evigt pudse det
og aldrig få det brugt?
Min nakke smerter uden stands, og smerten slår en
ilsom krans
i halsens kød.
Er jeg mon død?

Nej, bødlen står endnu og ser
langs sværdets tynde, sejge ægg.
Så træder han det næste skridt
og standser - måler - går lidt væk.
Jeg ser en lille vandre tryk
med grønt metal på hvælvet ryg,
den vandrer mod
en bøddelfod.

BAGGRUND:

På en af sine rejser i Østasien mødte Tom Kristensen en engelsk lord, der havde overværet en henrettelse af tyve mand. De tyve mand knælede på en lang række, og ventede på at bød lens skarpe sværd skulle hugge hovedet af dem. For Tom Kristensen blev historien til et digt, hvor han ikke var tilskuere, som den engelske lord, men selv en af mændene i rækken.

Lønningssdag (1900)

En Idyl

Inde over Aasene staar Skoven og sover, hvid og uformelig, hyllet overdaadig ind i blød, hvid Vintersne; kun hvor en Fugl har sat sig og rystet Sneen bort, stikker der en nøgen Gren frem, sort og skaldet og uhyggelig. De dybe Kløfter er ogsaa sneet til, og den jævne Lyng, og de nøgne blaa Klippeflader. Det slanke, cypresagtige Enebærtræ luder under et Bjærg af hvide Krystaller, og Slaanbusken modner langsomt sine Bær under Bolstrets milde Kulde.

Sneen ligger højt i de dybe Stenbrud under Aasen, Arbejderne maa skovle og trille den bort for at naa ind til Klippen. Og der hænger lange Istapper ned fra Granens Rødder, som stikker nøgne frem i Bruddets Overkant.

Og ned over Landet saa langt man kan øjne ligger der Sne, ned forbi Smaakrattet, ud over Engene hvor Drengene løber paa Skøjter, ind over Byvangen lige ned til Havet, der ligger en halv Mil borte, dækket af Drivis. Og Solen skinner paa det hele, saa mildt og blaalig hvidt, saa blegt og kraftløst som en Gammelvors Smil.

I Havstokken ligger der en lille By. Den skylder Klippen sin Eksistens, og Husene vender mange smaa Ruder som aarvaagne Øjne ind mod Stenbruddet hvor Forsørgerne færdes. Jorden er mager, mest Sten; men selve Stenen bliver Brød og giver fra Uge til Uge hvad man bruger til at

leve, stundom mindre, aldrig mere. Men som Regel slaar det lige til.

Den lille Bys Tage skinner røde gennem den hvide Sne. Rødt og hvidt - det kunde se ud som om man flagede for Fattigdommen.

Solen er ved at gaa ned langt inde, og det hvide Land faar et let Rosenskaer. Og fra hver Arne i Byen stiger der Røg - blaa Røg - lige i Vejret, som var Armens simple Brændoffer af Tang og Græstøv og Kogødhning taget til Naade af de lunefulde Guder.

Kokasserne krummer sig, og Tangen knitrer, og Lørdagsilden flammer op, rede til at tage imod hvad Forsørgerne har købt paa Vejen hjem. Børnene stikker Ansigterne ind til Flammen, der glitrer i deres store Øjne og rindende Næser; Mødrene løber uroligt til og fra Køkkenvinduet. Nu svandt Solen, de - Forsørgerne - skulde allerede være under Vejs.

Vejen kan følges i sine Sigsaglinjer næsten helt op til Værket, men den vandrede Linje, der ved denne Tid af Dagen bugter sig ned ad den, hvor bliver den af? De skulde da vel ikke være faldet ind under Vejs? Gud forbyde det.

En og anden Kvinde folder sine Hænder i opdukkende Græmmelse eller udstøder en bitter Forbandelse, hist og her græder et Barn af Sult, saa det høres langt ud.

Arbejderne har set Solen gaa i Bjærgene og Røgen stige op fra Hytterne; de har rømmet op og lagt Værktøjet til Side; nu staar de i smaa Klynger og venter paa Værkejeren. Der lige henne paa Enden af Aasen ligger Hovedgaarden, derfra skal han komme. Fandens ogsaa, at man ikke kan faa sine surt erhvervede Skillinger i ordentlig Tid! Bare han ikke er rejst bort ligesom forleden Lørdag. - -

Endelig kommer han, fulgt af sin store Hund. Han har Skindposen i Haanden, saa er der altsaa Penge paa Markedet i Dag! Om en god halv Time kan man være hjemme med Ugelønnen; det er ned ad Bakke, og med ofte Kroner i Lommen

bliver man let til Bens.

Værkejerer og hans Arbejdere gaar og maaler Ugens Arbejde op; Brosten, Skærver, Trappesten. Den store Mand skælder over en Favns Skærver, der ikke er lagt paa jævn Bund - det giver uærligt Maal, siger han. Svenske Anders tager imod Skændene med bøjet Hode og haaber paa den Maade at slippe nogenlunde skadesløst fra sit uheldige lille Kneb; for nu har Værkejerer jo Ret til at anvende Skøn i Stedet for det ærlige, redelige Favnemaal.

Værkejerer ser grundende paa ham: „Naa, ja ja - lad det gaa for den Gang. Jeg ryger vel ikke af Pinden for de Par Skilling du kan snyde mig for, Anders," siger han godmodigt og begynder at aabne for Posen.

Der klinger Bjælder hen over Aasen, og en lille Slæde med en kraftig Hest for kommer susende ad Vejen fra Hovedgaarden. En flot Fyr i Pels - Værkejerers Søn - springer ud af Slæden og kommer hen til dem.

„Vil du med ind til Byen, Far? Stort Llombreparti paa Hotellet."

„Har ikke Raad i Aften," svarer Værkejerer.

Sønnen peger med Støvlesnuden mod Skindposen, men Værkejerer ryster paa Hodet og ser rundt paa sine Arbejdere.

„Aa Sludder, Gamle, Arbejderne venter til Mandag! Der er Mønt at tjene i Aften: Slagteren, du - allerede lidt anløben; og en ganske ny Mand - Grosserer. Du maa sku have Revanche paa den Slagter."

Værkejerer staar et Øjeblik tvivlraadig. Saa stikker han Haanden i Posen for at betale den første Mand, men fanger i det samme den næsten truende Ængstelighed, hvormed alle Øjne hviler paa ham. Og pludselig sætter han et barsk Ansigt op og siger: „Vi venter med at gøre op til paa Mandag, Folkens." Og han skræver ind til Sønnen i Slæden, der farer klingende op

mod Hovedgaarden igen.

Den lange Arbejderrække bevæger sig ned ad Landevejens Sigsaglinjer, ned mod Husene ved Havet hvor nu Lysene skinner. Skikkelse efter Skikkelse snegler sig frem, ludende og trætte, som triste Illustrationer til den Sætning, at Gangen er en stadig afbrudt Falden.

Der er Bjældeklang igen bag dem, som hurtigt kommer nærmere; Værkejerers store Hund halsler forbi. En for en blotter de sløvt og møjsommeligt Hodet, endnu før Slæden kommer paa Siden af dem - de kender Herren paa Hundens. Og én for én retter de sig langsomt igen, bedækker Hodet og sender et træt og lige gyldigt Blik efter Slæden, der kører frem som i et Spalier af graa, bøjede Nakker. Kun den nederste i Rækken, han der gaar forrest, gør ikke Mine til at blotte Hodet.

„Han er en Krakiler," siger Værkejerer til sin Søn. „Han hører til disse hersens Socialister, som de har saa mange af ovre. Men han faar sin Afsked en af Dagene - saa snart vi kan undvære ham."

Men Sønnen griber Pysken, slaar et lystigt Smæld over Arbejderens Hode og klipper med Snaerten Huen af ham, saa den triller i Grøften.

luder står krumbøjet

stundom af og til

Arne ovn

gaa i Bjerge gå ned bag bjergene

Favn målenhed

anløben har brugt mange penge

Krakiler kværlant, brokker sig altid

Brett Easton Ellis

American Psycho (uddrag)

Paul Owen

Jeg aflyttede alle opkald hele formiddagen i min lejlighed, besvarede ingen af dem, gloede træt på den trådløse telefon mens jeg nipede til kop efter kop af koffeinfri urtete. Senere gik jeg i motionscenteret og lavede workout i to timer; siden fik jeg frokost i helsebaren og kunne dårlig nok spise halvdelen af den endivie-og-gulerodssalat jeg havde bestilt. Jeg gik ind hos Barneys på vej hjem fra et forladt loft jeg har lejet i nærheden af Hell's

Kitchen. Jeg fik en ansigtsbehandling. Jeg spillede squash med Brewster Whipple i Yale Club og bestilte derfra bord til klokken otte under navnet Marcus Halberstam på Texarkana, hvor jeg skal møde Paul Owen til middag. Jeg valgte Texarkana fordi jeg véd at en masse af de mennesker jeg har med at gøre ikke skal spise der i aften. Plus at jeg har lyst til deres chili fyldt med svinekød og en eller to Dixie øl. Det er juni og jeg er klædt i en toknappers lærredshabit, bomuldsskjorte, silkeslips og lædersko, det hele af Armani. Uden for Texarkana er der en munter sort bums der vinker mig hen til sig og forklarer at han er Bob Hopes lillebror, No Hope. Han holder et skumplastbæger frem. Jeg finder det så morsomt at jeg giver ham en kvartdollar. Jeg er kommet tyve minutter for sent. Gennem et åbent vindue på 10. Street kan jeg høre de sidste strofer af »A Day in the Life« med Beatles.

Baren i Texarkana er tom og kun fire-fem borde i restaurantområdet er besat. Owen sidder i en bås bagest og brokker sig til tjeneren, udspejler ham, forlanger at få at vide hvorfor de er udgået for krebsgumbo-en i aften. Tjeneren, en ikke-ringe udseende bøsse, er fortabt og læser hjælpeløst en undskyldning. Owen er ikke i humør til venlige bemærkninger, men det er jeg heller ikke. Idet jeg sætter mig undskylder tjeneren endnu en gang og tager så imod min bestilling på en drink. »J&B uden,« understreger jeg. »Ogen Dixie øl.« Han smiler mens han noterer dette -svinet glipper endda med øjenvipperne - og da jeg skal til at advare ham om ikke at komme med tom snak til mig, snerrer Owen sin drink-bestilling: »Dobbelt Absolut martini!« og homoen skrider.

»Det hér er virkelig en myretue af, øh, aktivitet, Halberstam,« siger Owen med en håndbevægelse ud mod det halvtomme lokale. »Hot sted, det hér, virkelig hot.«

»Hør lige, deres muddersuppe og trækulsgrillede aragula er *skandaløst* gode,« fortæller jeg ham.

»Nåh, jah,« knurrer han og glori ned i sin martini. »Du er sent på den.«

»Jeg er skilsmissebarn. Gi' mig en chance,« siger jeg med et skuldertræk og tænker, åh, Haiberstam, hvor er du et røvhul. Og så, da jeg har kigget på menuen: »Nå, de har nok droppet deres svinenyresteg med limebud- ding.«

Owen er klædt i dobbeltradede habit i silke og lærred, bomuldsskjorte og silkeslips, det hele af Joseph Ab-boud, og hans kulør er fejlfri. Men han er i dårligt lune i aften, forbavsende umeddelsom, og hans muthed siler ind over mit muntre og forventningsfulde humør og gør det i nogen grad klamt, og jeg er pludselig for-faldet til kommentarer såsom »Er det Ivana Trump derhenne?« og så, med en latter: »Hold da op, Patrick, jeg mener *Marcus*, hvad *tænker* du dog på? Hvorfor skulle Ivana være på Texarkana?« Men dette gør ikke mid-dagen mindre monoton. Det ændrer ikke den kendsgerning at Paul Owen er præcis på min alder, syvogtyve, eller gør det hele mindre foruroligende for mig-

Hvad jeg i første omgang har antaget for at være opblæsthed hos Owen er faktisk bare fuldskab. Da jeg pres-ser på for at få oplysninger om Fisher-porteføljen kommer han med ubrugelig statistik som jeg allerede ken-der: hvordan Rothschild oprindeligt havde sagen, hvordan Owen gik hen og overtog den. Og selv om jeg fik Jean til at skaffe disse oplysninger til mit chartek for flere *måneder* siden, bliver jeg ved med at nikke og si-ger sådan noget som »Dette er oplysende,« mens jeg samtidig fortæller ham »Jeg er totalt vanvittig,« og »Jeg elsker at dissekere piger.« Hver gang jeg prøver at styre samtalen tilbage til den mystiske Fisher-sag, skifter han irriterende emne til enten solsaloner eller cigarmærker eller bestemte motionsklubber eller Manhattans bedste joggingsteder, og han bliver ved med at skraldgrine hvilket jeg finder totalt enerverende. Jeg drikker sydstatsøl under den første del af måltidet - før hovedretten, efter forretten - og skifter så til Pepsi Light på halvvejen fordi jeg har brug for at holde mig en smule ædru. Jeg skal til at fortælle Owen at Cecelia, Marcus Halberstams veninde, har to skeder og at vi har planlagt at gifte os til foråret i East Hampton, men han afbry-der.

»Jeg føler mig, øh, en smule patineret,« indrømmer han mens han beruset klemmer en limefrugt ud på bordet og fuldkommen rammer ved siden af sit ølkrus.

»Ah-hah.« Jeg dyster et stykke *jicama* forsigtigt i rabarbersenneps-saucen og lader som om jeg ignorerer ham.

Han er så beruset da middagen er forbi at jeg (1) får ham til at betale regningen, som er på mere end to hund-rede og halvtreds dollar, (2) får ham til at indrømme hvilken dum piknakke han i virkeligheden er, samt (3) får ham til at tage med hjem til mig hvor han blander sig *én* til drink - han åbner faktisk en flaske Acacia, som jeg troede jeg havde gemt, med en Mulazoni-proprækker af sterlingsølv som Peter Radloff købte til mig da vi afsluttede Heatherberg-handlen. Ude på badeværelset finder jeg den økse jeg har gemt ved bruseren, tager to fem-milligramms Valium og skyller dem ned med et glas mundskyllevæske, og går så ud i entreen hvor jeg ifører mig en billig regnfrakke jeg købte hos Brooks Brothers i onsdags, og går hen mod Owen som står bøjet over stereoanlægget i dagligstuen og gennemser min samling af cd'er - alt lys i lejligheden er tændt, persiennen lukket. Han retter sig op og går langsomt baglæns, nipper til sit vinglas, betragter lejligheden, indtil han sætter sig på en klapstol i hvid aluminium som jeg købte på Con-rans Memorial Day-udsalg for nogle uger siden, og til sidst ser han aviserne - eksemplarer af *USA Today* og *Wog The New York Times* - der dækker gulvet for at beskytte det polerede, hvidbejdsede egetræ mod - hans blod. Jeg bevæger mig mod ham med øksen i den ene hånd mens jeg knapper regnfrakken med den anden.

»Du, Halberstam,« siger han og får gjort begge ord utydelige.

»Ja, Owen,« siger jeg og rykker nærmere.

»Hvorfor ligger der, øh, eksemplarer af Style-tillægget overalt?« spørger han træt. »Har du hund? En chow-chow eller sådan noget?«

»Nej, Owen.« Jeg bevæger mig langsomt rundt om stolen indtil jeg står foran ham, direkte i hans synsfelt, og han er så fuld at han ikke engang kan fokusere på øksen, bemærker den end ikke da jeg har løftet den højt op over hovedet. Eller da jeg ombestemmer mig og sænker den til hoften, holder den næsten som et baseball-bat og skal til at slå til en bold som er på vej mod mig, tilfældigvis Owens hoved.

Owen tøver, siger så: »Nå, jeg har altid hadet Iggy Pop men nu hvor han er blevet så kommerciel kan jeg li' ham langt bedre end -« / Øksen rammer ham midt i sætningen, lige i ansigtet, og dens tykke skær hugger

sig sidelæns ind i hans åbne mund og får ham til at holde kæft. Pauls øjne ser op på mig, ruller derpå ufrivilligt bagud, og derpå frem mod mig igen, men pludselig prøver hans hænder at gribe efter økseskaftet, men chokket efter slaget har tappet ham for kraft. Til at begynde med er der intet blod, og heller ingen lyde bortset fra aviserne under Pauls spjættende fødder, raslende, flæsende. Blodet begynder langsomt at løbe fra hans mundvige kort efter det første hug, og da jeg trækker øksen ud af hans hoved - hvilket næsten rykker Owen ud af stolen - og igen rammer ham i ansigtet og flækker det, mens hans arme vildt griber efter ingenting, springer blodet ud i en dobbelt gejser og tilsøler min regnfrakke. Dette ledsages af en hæselig kortvarig sydende lyd der faktisk stammer fra sårene i Pauls kranium, steder hvor der ikke længere er forbindelse mellem knogle og kød, og dette følges af en uanstændig pruttelyd forårsaget af en del af hans hjerne som på grund af trykket presses ud, lyserød og glinsende, gennem sårene i hans ansigt. Han falder om på gulvet i døds kamp, med et ansigt der bare er gråt og blodigt, bortset fra det ene øje som blinker ukontrollabelt; hans mund er et forvredent lyserødt rod af tænder og kød og kæbeknogle, og tungen hænger ud gennem et åbent sår i kinden, kun forbundet til resten med hvad der ligner en tyk lilla streng. Jeg skrider bare én gang til ham: »Skide åndssvage røvhul. Skide røvhul!« Jeg står og venter mens jeg stirrer på revnen over min Onica som inspektøren ikke har ordnet endnu. Det tager Paul fem minutter endeligt at dø. Endnu tredive minutter at holde op med at bløde.

Jeg tager en taxi til Owens lejlighed på Upper East Side og under køreturen gennem Central Park midt i denne steghede juninat bag i taxien slår det mig at jeg stadig har den blodige regnfrakke på. Ved hans lejlighed låser jeg mig ind med de nøgler jeg tog fra ligets lommer og da jeg er indenfor overhælder jeg frakken med tændvæske og brænder den i pejsen. Dagligstuen er meget nøgen, minimalistisk. Væggene er i hvidpigmenteret beton, med undtagelse af den ene væg som er dækket af en tjekket videnskabelig tegning i stort format, og der er trukket en lang strimmel imiteret oksehud ud over væggen ud mod Fifth Avenue. Herunder står en sort lædersofa.

Jeg tænder for det 31-tommers Panasonic med Widescreen tunet ind på *Late Night with David Letterman*, og går så hen til telefonsvareren for at ændre Owens besked. Mens jeg sletter den nuværende (Owen der opremser alle de numre han kan træffes på - inklusive *The Seaport*, *Gud bedre det* - mens Vivaldis *Fire Årstider* smagfuldt spiller i bag grunden) tænker jeg højt på hvor jeg skal sende Paul hen, og efter et par minutters intense overvejelser beslutter jeg: London. »Jeg sender svinet til England,« griner jeg mens jeg skruer ned for lyden på tv og indtaler den nye besked. Min stemme minder om Owens og er sikkert helt identisk for én der hører den i telefonen. I aften har Letterman Tossed Kæledyrskunster på. En schæfer med baseball-kasket på skræller og spiser en appelsin. Dette gentages to gange, i langsom gengivelse.

len håndbygget læderkuffert med kakifarvet lærredsbetræk, ekstra kraftige hjørnebeslag, guldremme og låsetøj, af Ralph Lauren, pakker jeg en ulden seksknappers dobbeltradede habit med spidsrevers og en marineblå habit i uldflannel, begge fra Brooks Brothers, sammen med en Mitsubishi opladelig elektrisk barbermaskine, et skohorn i sølvplet fra Barney's, et Tag-Heuer sportsur, en valutamappe i sort læder fra Prada, en transportabel Sharp-kopimaskine, en Sharp Dialmaster, hans pas i sort læderomslag og en Panasonic-hårtørret. Til mig selv stjæler jeg også en transportabel Toshiba cd-spiller med en cd af den originale indspilning af *Les Misérables* i. Badeværelset er holdt fuldkommen i hvidt bortset fra dalmatiner-spættet tapet på den ene væg. Jeg smider alle de toiletartikler jeg kunne have overset i en affaldssæk.

Hjemme i min lejlighed er hans lig allerede i rigor mortis, og da jeg har viklet det ind i fire billige frotté-håndklæder som jeg også købte på Conrans Memorial Day-udsalg, placerer jeg Owen med hovedet nedad og fuldt påklædt i en Canalino-sovepose med gåsedun som jeg lyner til og ubesværet slæber ud i elevatoren, så gennem forhallen, forbi natportneren, ned langs husblokken hvor jeg kortvarigt løber på Arthur Crystal og Kitty Martin, som lige har spist middag på Café Luxembourg. Heldigvis kommer Kitty Martin angiveligt sammen med Craig McDermott, som er i Houston i nat, så de bliver ikke hængende selv om Crystal - det ubelevne svin - spørger mig ud om de gængse regler for at gå med hvid smokingjakke. Efter afmålt at have

svaret ham, præjer jeg en taxi, får ubesværet vippet soveposen ind på bagsædet, stiger ind og giver chaufføren adressen i Hell's Kitchen. Da jeg ankommer slæber jeg liget op ad fire trappeløb indtil vi kommer til den lejlighed jeg ejer i den forladte bygning og jeg lægger Owens lig i et stort porcelænsbadekar, får hans Abboud-tøj af ham og efter at have overrislet liget med vand, harder je~g to poser kalk over det.

Senere, ved totiden, i min seng, kan jeg ikke sove. Evelyn får fat på rnig på ventelinje mens jeg aflytter beskeder på 976-TWAT og ser bån det med gårsdagens *The Patty Winters Show* som handler om Deforme Mennesker.

»Patrick?« spørger Evelyn.

Jeg tøver, og meddeler så med rolig og tonløs stemme: »Dette er Patrick Batemans nummer. Han kan ikke komme til telefonen lige nu. Så vær venlig at indtale besked efter tonen ...« Jeg tier og tilføjer: »Hav en god dag.« Jeg tier igen mens jeg be'r til Gud at hun åd den, før jeg kommer med et ynkeligt »Biiip.«

»Årh hold op, Patrick,« siger hun irritabelt. »Jeg véd godt det er dig. Hvad i himlens navn tror du du laver?« Jeg holder røret foran mig og lader det så falde på gulvet og knalder det mod natbordet. Jeg bliver ved med at trykke nogle af tallene ind i håbet om at blive hilst med en klartone når jeg løfter røret op til øret. »Hallo? Hallo?« siger jeg. »Er der nogen? Ja?«

»Åh for himlens skyld hold dog op. Bare hold *op*,« klager Evelyn.

»Hej, Evelyn,« siger jeg muntert med ansigtet fordrejet i en grimasse.

»Hvor har du *været* i aften?« spørger hun. »Jeg troede det var meningen vi skulle ha' middag sammen. Jeg troede vi havde bestilt bord på Raw Space.«

»Nej, Evelyn,« sukker jeg, pludselig meget træt. »Det havde vi ikke. Hvorfor troede du det?«

»Jeg troede jeg havde skrevet det ned,« hviner hun. »Jeg troede min sekretær havde skrevet det ned for mig.«

»Nå, men en af jer tog altså fejl,« siger jeg og spoler båndet tilbage med fjernbetjeningen fra sengen. »Raw Space? Kors. Du ... er ... sindssyg-«

»Skat!« surmuler hun. »Hvor vardu i aften? Jeg håber ikke du var på Raw Space uden mig.«

»Åh, Gud,« stønner jeg. »Jeg skulle leje nogle videoer. Jeg mener jeg skulle aflevere nogle videoer.«

»Hvad lavede du ellers?« spørger hun og hviner stadig.

»Tjah, jeg løb på Arthur Crystal og Kitty Martin,« siger jeg. »De havde lige spist på Café Luxembourg.«

»Virkelig?« Isnende stiger hendes interesse. »Hvad havde Kitty på?«

»En skulderløs balkjole med fløjlsliv og blomstermønstret knip-lingsskørt af Laura Marolakis, tror jeg.«

»Og Arthur?«

»Det samme.«

»Åh, mr Bateman.« Hun fniser. »Jeg elsker din humoristiske sans.«

»Hør lige, det er sent. Jeg er træt.« Jeg giver hende en komediegaben.

»Vækkede jeg dig?« spørger hun bekymret. »Jeg håber ikke jeg vækkede dig.«

»Jo,« siger jeg. »Det gjorde du. Men jeg tog den, så det er min egen skyld, ikke din.«

»Middag, skat? I morgen?« spørger hun og afventer koket et bekræftende svar.

»Kan ikke. Arbejde.«

»Du ejer jo så godt som det forbandede firma,« klager hun. »*Hvilket* arbejde? Hvad *er* det for arbejde du laver? Jeg fatter det *ikke*.«

»Evelyn,« sukker jeg. »Vil du ikke nok være sød.«

»Åh Patrick, la os rejse et sted hen i sommer,« siger hun længselsfuldt. »La' os ta til Edgartown eller The Hamptons.«

»Det gør jeg,« siger jeg. »Måske gør jeg det.«

Camilla Christensen
"Spasser" fra Stjernebarn 1996

1996

CAMILLA CHRISTENSEN

SPASSER

De venter. De lader, som om de er her tilfældigt, som om de kunne være et hvilket som helst sted lige nu, som om de egentlig er på vej ud, et andet sted hen. Et sted, hvor der sker noget. Men de venter. De ved, han vil komme. Han kommer hver dag ved denne tid. De sidder på bænken hver dag og venter på, at han skal komme. De venter på hans smil.

Han smiler. Han smiler, når han kommer. Han smiler hver dag. Hans højre hånd hænger fra hans fremstrakte bøjede arm, så det ser ud, som om fingrene drypper. Han bevæger sig langsomt fremad i en skæv rytmisk bevægelse, hvor det ene ben knækker lidt mere i knæet end det andet for hvert skridt, han tager. Han nikker i takt med sine skridt. Han nikker og han smiler. Han ser dum ud. Det blir de enige om hver dag, når tiden nærmer sig.

De rejser sig. De går rastløse omkring på fliserne og puffer til hinanden med hårde hænder, de tramper med deres støvler og råber og ler, så neonlyset gnistrer i deres tænder. Under det slidte cowboystof sitrer lårene utålmodigt, overmodigt. De ser godt ud. Det synes pigerne, der hver dag samler sig ved bænken foran pladeforretningen.

Pigerne fniser. Nogle af dem sidder ned, de sidder tæt sammen på bænken, veninde ved siden af veninde. Andre står bag bænken og bøjer sig og kaster deres lange nyredte hår frem og tilbage. De løfter ansigterne i store smil i retning af drengene. De gemmer ansigterne i skjulte fnis og smugkigger for at se, om de er set. De stikker hovederne sammen, så bænken skjules af en bunke forskelligfarvet skinnende hår. De venter.

De får øje på ham først, og deres blikke flakker lidt, mens smilene blegner, men så hæver hagerne sig som efter en fælles beslutning og øjnene lægger sig som skrå flænger i deres hvide ansigter under neonlyset. Og så blir de stille.

Drengene hører deres stilhed og blir selv stille. Musikken fra højtalerne, der er skjult over loftets riste, fortsætter sin glidende umærkelige rytme, og det er først nu, de lægger mærke til den. Lægger mærke til dens enkle, forsvindende rytme. Til dens gnidningsfri skønhed. Og inde bag de store glasruder står ekspedienterne og ekspeditricerne og hører den også.

De hører, at drengene og pigerne er blevet tavse og holder op med at ekspedere. De ved, han kommer. Også i dag. De kigger ud, og kunderne følger diskret og let undrende deres blikke, indtil de får øje på ham. Den eneste der bevæger sig blandt mange, der er stille. Han er stadig bag to lag glas. Han er stadig udenfor. Kunderne kender ham ikke og slår blikket ned, for man ser ikke på den slags mennesker, men da ekspedienterne og ekspeditricerne står med nedfaldne hænder og bekymrede blikke og blir ved med at kigge, løfter de ansigterne igen. Inde bag de store glasruder står de med varer og penge og indpakningspapir og tasker og punge og poser hængende fra hænderne og hører musikken smyge sig ubesværet ind i deres ører, mens han kommer nærmere.

Han smiler og nikker, og pigerne og drengene er stille, og de ser ikke i hinandens retning og heller ikke på hinanden indbyrdes. De venter. De lader, som om de ikke ser ham, da han svinger et pust af den kolde novemberluft og et par regndråber ind gennem centrets dør, men de ser ikke andet end ham, og de hører ikke længere musikken. Han ser ikke på dem.

Han går diagonalt hen over fliserne mellem drengenes bænk og pigernes bænk, hen mod indgangen til bageren. Han går den vej, han altid går i den rytme, han altid går i, den rytme der er hans og som bryder med musikkens, som ingen længere lægger mærke til. Han går hen mod bageren med det smil, han altid smiler. Drengene ser efter ham, da han har passeret dem.

Så sparker de. Drengene sparker med støvlerne på metalkanten under de store heglasvinduer ud mod blokkene og overdøver musikken. De blir ved med at sparke, og pigerne blir ved med at kigge på. Og han blir ved med at smile, mens han falder om og spjætter med armene og benene, og kroppen vrider sig på fliserne i en helt ny

rytme. Han smiler, mens fråden står ham om læberne og tungen hænger ham ud af munden, og ekspedienterne og ekspeditricerne slipper, hvad de har i hænderne, efterlader deres kunder og skynder sig ud gennem glasdørene og hen mod ham. De bøjer sig ned, holder ham fast.

Drengene tøver et øjeblik som for at se ham en sidste gang, indprente sig hans smil, inden de løber alt hvad de kan ud gennem svingdørene, ud i novemberklamheden. Pigerne tøver, blir siddende og stående og ser, han blir ved med at smile, da de rejser ham op med pinden i munden. Så kigger de væk og bort fra hinanden og går langsomt ud gennem svingdørene, væk fra musikken, ud mod blokkene, hvor de skilles og går i hver sin retning med det lange fugtige hår hængende ned foran ansigterne.